

HÀI CÚ

LẬP XUÂN

Ngày Xuân Phân là ngày chính giữa của mùa Xuân theo âm lịch và cũng là ngày đầu tiên của mùa Xuân ở Bắc bán cầu theo dương lịch (Vernal Equinox). Trong ngày này, thời gian của ban ngày và ban đêm bằng nhau, nói cách khác là âm dương cân bằng. Nhờ thế vạn vật bắt đầu sinh sôi nảy nở, hoa sẽ dâng hương cho niệ m xuân tình.

Trong một ngày lập xuân nhiều thế kỷ trước, Sư Huyền Quang[?] ngẫu nhiên bắt gặp hình ảnh một thiếu nữ bên song liền viết bài “*Xuân Nhật Tức Sự*”. Bài thơ tả người thiếu nữ đang thêu thùa, bỗng chim hoàng oanh líu lo từ lùm tử kinh bên ngoài khiến nàng ngừng mũi kim. Không tiếng lời vì xuân tràn trong ngõ ý, ngoại cảnh cũng như tâm tư. Nói lời gì cũng bằng thừa khi mạch mới tràn dâng. Nụ đang chúm, không chỉ hoa, nụ còn là môi bung cánh sen, đỏ hường xuân thắm. Bởi vì bây giờ đã sang xuân. Xuân đang thì...

Trong một bài thơ khác, “*Xuân Cảnh*” của Trần Nhân Tông, nhà vua và khách cùng im lặng trước sự diệu kỳ của núi lam xuân thì trước mặt.

**Khách lai bất vấn nhân gian sự,
Cộng ỷ lan can khán thúy vi.**

Khách vào chẳng hỏi chuyện nhân thế,
Cùng tựa lan can nhìn núi mây.
(Bản dịch của Huệ Chi)

Hai bài thơ cùng nói đến Xuân, mượn ý Xuân và sự im lặng khi đối mặt như một ẩn dụ về chân lý không thể nghĩ bàn? Cùng một cảm ứng, Mizuhara Shuoshi, nhà thơ Nhật

Bản cuối thế kỷ 19, “chạm mặt” xuân khi hé nhẹ cửa chùa, lặng người trước giàn hoa xuân phơi phơi bên ngoài. Kỳ thú ở chỗ phản ứng không lời của họ, người ngừng thêu, vua quan thôi nói, kẻ chạm khẽ cửa chùa, không hẹn mà cùng giao thoa một ý. Niềm thình lạng và tròn đầy của vô ngôn trong giờ sáng tạo – Xuân. Mênh mông bất tận nằm ở phía sau những cái không thấy được, không nói được, mênh mông ấy nào thiết đến ngôn ngữ.

Ashibi saku/ Kondo no to ni/ Waga furenu

The Japanese andromeda blooms.

The door of the kondo

I touched.

- Mizuhara Shuoshi

nhành đĩnh lẳng mở sắc phơi.
cửa thềm chánh điện
một tôi chạm mảnh. (*)

Mấy thế kỷ sau, bên cạnh “cành lê trắng điểm”, một người con gái đọc thư dưới trăng, một hình ảnh thơ mộng như chưa từng thơ mộng. Trăng đêm ấy nhất định phải sáng lấm, rạt rào như tiếng lòng em rộn rã, “**Hoa lá ngây tình không muốn động / Lòng em hồi hộp, chi Hằng ơi**” (Hàn Mặc Tử). Đó là thư tình với nhiều hẹn hứa, lời khêu mở khát dâng hay chỉ là một lá thư thường tình? Đó ai biết, có thể là một ẩn tình, một dấu hỏi trong đêm xuân, chỉ có trăng làm chứng, nhưng thật sự có cần nên biết? Buson kể lại như thế này,

nashi no hana tsuki ni fumi yomu onna ari

Pear trees in flower

a woman reads a letter

by moonlight

- Buson

lê trở bông
gái hong thư
trăng ngời giáy chữ thốt thừa xuân tình (*)

Thôi thì ta cứ giả thuyết như vậy, “**rồi một hai ba năm... với em anh chẵn tầm, với em anh dẹt vài...**” (Nguyễn Bính)

Một trong những đặc tính của thơ hài cú ví như chiếc máy ảnh, thu nhiếp khoảnh khắc đang biến dịch, khi thời gian là sự vận hành liên tục từ quá khứ qua hiện tại và tiến vào tương lai trong từng sát na, đơn vị đo lường thời gian nhỏ nhất trong Phật giáo. Theo lý thuyết nhà Phật, dòng thời gian là một chuỗi vô thủy vô chung, không thể phân định được đâu là quá khứ, hiện tại và tương lai, nên cả ba thời đều có chung một tướng, đó là vô tướng. Luận sư Vô Trước quan niệm thời gian là sự tiếp nối tương tục của nhân và quả. Ánh sáng chuyển lan ánh sáng, thái dương đi xuống tiếp tay làm cuộc hôn phối ngày đêm. Ánh sáng không tắt, chỉ chuyển ngôi, như thời gian, làm sao phân định

trước/sau? Chiều chưa hề chấm dứt bước đi khi nắng hóa sinh đóm ánh nguyệt lộng đêm huyền, tấu bản giao hưởng diệu kỳ nhất của một hoàng hôn mùa xuân. Buson ví tiến trình đó như hai ngọn nến luân lưu nguồn sáng, giữa mặt trời và mặt trăng, từ mùa đông đến mùa xuân, một sự liên tục của thời gian không dứt. Vì diệu thay cái đang đi không thể bắt gặp lại lần nữa...

shokunohiwo shokuni utsusuya harunoyuu

**The light of a candle
Is transferred to another candle —
Spring twilight
- Buson**

lửa hồng lạp
nến chuyển luân
lung linh thấp vòm đêm xuân giao mùa (*)

Xuân đến không chỉ báo tin bằng hoa mà còn bằng hương, hương mạn và trăng lụạ. Mạn là mơ, là cô gái đôi tám bến lển bên vườn mang hương trinh gọi mời ong bướm. Không nồng nàn như dạ lý hay quỳnh rũ của ngọc lan, mạn mang hơi hướm bươm nhưng nhẹ hơn, tỏa hương về khuya nhắc nhở đôi tình nhân thời gian hẹn hò chẳng còn bao nhiêu, “**Hoa bươm thơm rồi: đêm đã khuya...**” (Xuân Diệu).

Haru moya ya/ Keshiki totonou/ Tsuki to ume

The spring haze.
The scent already in the air.
The moon and ume.
- Basho

làn sương xuân
trời lửng hương
nguyệt soi nhánh lặng treo vườn mơ đêm

Theo thông thường ước lệ, hoa nở sẽ gọi niềm vui, và hoa rụng nhắc điều mất mát. Những bài hài cú thặng hoa không chỉ diễn tả sự đến đi của xuân nhưng vượt lên trên sự đến/đi, có/không để nhắm đến chân lý hàm ngụ phía sau. Thơ tạo khí hậu an nhiên khi kể chuyện nở/tàn như sự chuyển biến của dòng sông luân lưu không ngừng, cái mất đi mở đường sinh hóa cho cái khác tồn tại. Điểm đỉnh là sự hồn nhiên vô hạn, vượt lên trên mọi ràng buộc, bình yên khi ngắm hoa bung, thản nhiên khi chứng kiến hoa mất. Basho vào cảnh giới ấy khi ông viết,

Toshi doshi ya / sakura o koyasu / hana no chiri.

Year after year,
falling blossoms

nourish the cherry tree.
- Basho

năm tháng trôi tuế nguyệt bào,
hoa phôi pha
tụ cội đào luân sinh.

Những mùa xuân đi qua, những bài hài cú ở lại, những hạt sỏi trắng lóng lánh bắt gặp đầu đó ở tuổi thơ, những chùm hoa dại khiêm nhường hé cánh vệ đường, lời hát Phạm Duy không dừng trở về gõ những nốt trầm, “Làm sao mà quên được / Đòi qua vút như tên / Dăm ba hạnh phúc ngắn / Sao quên được mà quên... Người hay cười e thẹn / Miệng như trái mơ ngon / Đồi môi màu sắc pháo / Thơm như là quế hương...” Không trách Buson dăm chiêu khi mùa xuân “ấy” đi qua, “ấy” sẽ về đâu bây giờ?

arukiaruki monoomou haruno yukuekana

With pensive steps
I muse over
Spring's whereabouts.
- Buson

trầm ngâm bước
tư lự tôi
mùa xuân đi một tiếng hồi vô tằm. (*)

Vũ Hoàng Thư

tháng 3, 2021

(*) Vũ Hoàng Thư phỏng dịch haiku từ Anh ngữ. Các bài haiku trên đây được trích từ <https://www.masterpiece-of-japanese-culture.com>

-Tranh : “Gái Xuân Bẻ Mận – Beauty Breaking An Ume Branch”
Suzuki Harunobu (1725-1770)
(<https://www.masterpiece-of-japanese-culture.com/paintings/beauty-breaking-ume-branch-suzuki-harunobu>)